

СЕКЦІЯ 3 ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

DOI: 10.32999/ksu2307-8030/2023-48-7

УДК 336.7

Скриль В.В.

кандидат економічних наук,

*доцент кафедри фінансів, банківського бізнесу та оподаткування
Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4064-8146>

E-mail: skrilvv3333@gmail.com

Глушко А.Д.

кандидат економічних наук,

*доцент кафедри фінансів, банківського бізнесу та оподаткування
Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4086-1513>

E-mail: glushk.alina@gmail.com

ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНСТИТУТІВ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ ЄС: МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ

Стаття присвячена аналізу банківської системи ЄС, яка є взірцем у правовому регулюванні й адміністративній діяльності для багатьох країн, зокрема й України. Встановлено, що кризи банківської системи європейських країн 2007–2009 рр., викликали необхідність проведення кардинальних реформ. В останні роки відбувалося активне відновлення європейських банків після кризи. При цьому наголос було зроблено на впорядкування балансів, дотримання нових нормативних вимог та вихід зі збиткових напрямів діяльності. Українська банківська система також зазнала суттєвих криз, особливо у 2014–2015 роках. Проведений аналіз дав можливість встановити, що банківська система України на сьогоднішній день є недостатньо розвинутою. Водночас закриття неплатоспроможних банків у 2014–2017 роках дало можливість банківській системі України витримати економічний шок від російського вторгнення. Враховуючи досвід трансформації банківської системи ЄС та отримання Україною статусу кандидата на членство в Європейському Союзі в роботі було сформовано ряд заходів щодо стратегічних напрямів реформування банківської системи України на шляху євроінтеграції.

Ключові слова: фінансовий ринок, банківська система, євроінтеграція, трансформація, криза.

Skryl Vitaliia, Hlushko Alina. TRANSFORMATION OF INSTITUTIONS OF THE EU BANKING SYSTEM: OPPORTUNITIES FOR UKRAINE

The EU banking system is a model in legal regulation and administrative activity for many countries, including Ukraine. However, crisis problems do not bypass the European and Ukrainian banking systems. The upheavals of the banking system in 2007–2009, which took place in European countries (primarily in the Eurozone countries), made us think about the need for certain radical reforms. In recent years, European banks have been recovering from the crisis. At the same time, the main attention was paid to streamlining the balance sheets, compliance with new regulatory requirements and abandoning unprofitable business lines. The consequence of this was a noticeable drop in their market capitalization, a decrease in profitability. That is why the authors in their study carry out a detailed analysis of the transformational changes in the banking system of EU member states, EU member states outside the euro zone, EFTA member states and the United Kingdom and associated members of the EBF. The work also included an analysis of the banking system of Ukraine. It was revealed that the crisis of 2014–2015 was the biggest test for the Ukrainian banking system. It was at this time that the National Bank of Ukraine failed to fulfill its main function of ensuring price stability. It was established that Ukraine has an underdeveloped banking system dominated by state-owned banks. It was established that Ukraine has an underdeveloped banking system dominated by state-owned banks. Most of the insolvent banks were closed in the period 2014–2017, which enabled the banking system of Ukraine to withstand the shock of the Russian invasion. Taking into account the experience of the transformation of the EU banking system and Ukraine obtaining the status of a candidate for membership in the European Union, a number of measures were formed in the work regarding the obligations and tasks of the banking system of Ukraine on the way to its European integration. Among them, the following should be highlighted: reforming the legislation in the field of financial services to EU law; expansion of cooperation with European institutions; accession of Ukraine to the Single Euro Payments Area (SEPA); changing the role of the National Bank in the European integration process; participation in the review of the list of European integration draft laws; strengthening of cross-sectoral interaction with the Government of Ukraine; fulfillment of all EU conditions.

Keywords: financial market, banking system, European integration, transformation, crisis.

Постановка проблеми. Євроінтеграційний курс України зобов'язує провести законодавче, регулятивне та адміністративне реформування національної економіки та фінансової системи у відповідності до принципів та правил країн Європейського союзу. Фінансовий ринок та фінансове регулювання в економіці ЄС відіграють значну роль, і тому використання правильних механізмів для перетворення фінансового сектору є надзвичайно важливим для повної інтеграції до європейських структур. Дослідження трансформаційних процесів банківської системи, що застосовуються в країнах ЄС, є актуальним та необхідним у зв'язку євроінтеграції України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні практично відсутні наукові роботи, які комплексно досліджують усі аспекти діяльності та зміни фінансових інститутів ЄС: банківських установ, фондів інститутів, податкових органів, а також перспективи зміцнення та об'єднання фінансових інститутів ЄС розширення Валютного союзу, формування Банківського союзу та єдиного ринку капіталів, можливості для створення Фіскального союзу та ін.). Проте зазначена проблема має не лише принципове значення для подальшого розвитку Європейського Союзу, а й набуває особливої значущості для України в умовах агресії РФ та процедури вступу до країн ЄС, оскільки інтерес до процесів, що відбувається у сфері фінансових відносин у Європейському Союзі, перетворюються із суто теоретичних в практичні. У цих умовах розробка стратегічного курсу на модернізацію фінансових інституцій в Україні та пошук шляхів їх адаптації до вимог та стандартів ЄС мають ґрунтуватися на глибокому вивченні процесів розвитку фінансових інституцій у країнах ЄС, прогнозуючи напрямки її трансформації у майбутньому та аналізуючи вплив цих змін на систему відповідних інституцій в Україні.

Мета статті. Основною метою дослідження є виявлення прогресивних якісних змін банківських інститутів ЄС, аналіз змін української банківської системи та формування пропозицій щодо нових викликів та можливостей банківської системи України.

Виклад матеріалу дослідження та його основні результати. Фінансова система Європейського Союзу є складною системою міждержавних відносин та наднаціональних інститутів, завданням яких є забезпечення спільних інтересів країн-членів у всіх сферах фінансових відносин: кредитування

та залучення інвестицій, забезпечення міждержавних розрахунків та координації валютно-курсової політики, узгодження правил контролю за банківськими установами. Банківська система є інституційною та функціональною основою фінансового механізму в сучасних умовах. Також вона є невід'ємною частиною функціонування економіки нашої країни. Надійність банківської системи залежить від надійності економіки, а також ефективності господарських операцій, надходження та інвестиції, в тому числі зовнішньоекономічні. В даний час економічне зростання країн Європейського Союзу (ЄС) сповільнилося, виникла низка проблем, які потребують вирішення. Все це мало істотний вплив на зміну інститутів банківської системи ЄС [1].

Так, починаючи з 2009 року банківська система ЄС-27 має тенденцію до зменшення кількості кредитних установ. У 2020 році кількість кредитних установ ЄС-27 становила 5441 одиниць, що на 140 установ менше у порівнянні з 2019 роком (або 2,5 %), а у порівнянні з 2009 роком їх кількість скоротилась на 2721 одиницю (або -33%) (рис. 1).

Частка країни в загальній кількості кредитних установ в ЄС представлено на рисунку 2.

Країнами, які зазнали найбільшого скорочення в абсолютному вираженні в 2020 році, були Австрія (-29) і Німеччина (-25), яка продовжує лідирувати в цьому показнику другий рік поспіль, за нею йдуть Фінляндія (-15), Італія (-15) та Ірландія (-13). Люксембург (+2), Данія (+2) і Франція (+1) були єдиними країнами, де число кредитних установ у 2020 році зросло, хоча й з мінімальними показниками (рис. 3) [2].

Кількість кредитних установ у країнах Європейської асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ) становила 398 одиниць у 2020 році, порівняно з 406 одиницями у 2019 році, досягнувши нового найнижчого рівня і вперше опустившись нижче позначки 400. Хоча акції впали з 2009 року, так само, як і в ЄС-27, ЄАВТ продовжує сповільнюватися зі зниженням на 19% порівняно з 33% у ЄС-27 [3].

Трансформація, яка відбувається в банківському секторі ЄС, призвела до скорочення банківських відділень, і на кінець 2020 року їх кількість становила 144000 одиниць. Це на 8% менше ніж у 2019 році (або 12000 відділень). У порівнянні з 2008 роком кількість відділень скоротилась на 36%, або на 82 тис.

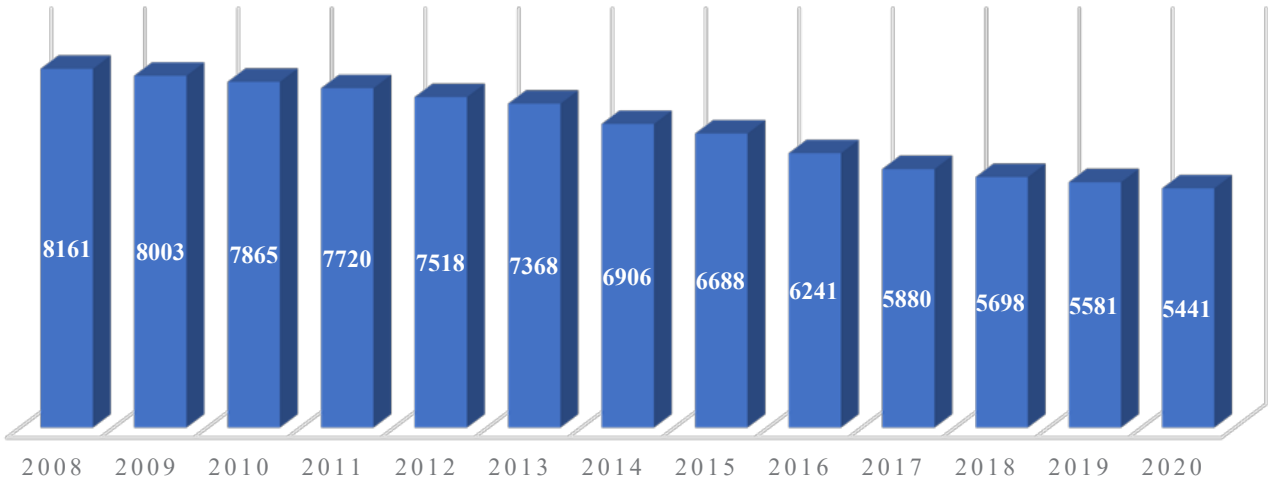

Рис. 1. Загальна кількість кредитних установ в ЄС у 2016–2020 рр.

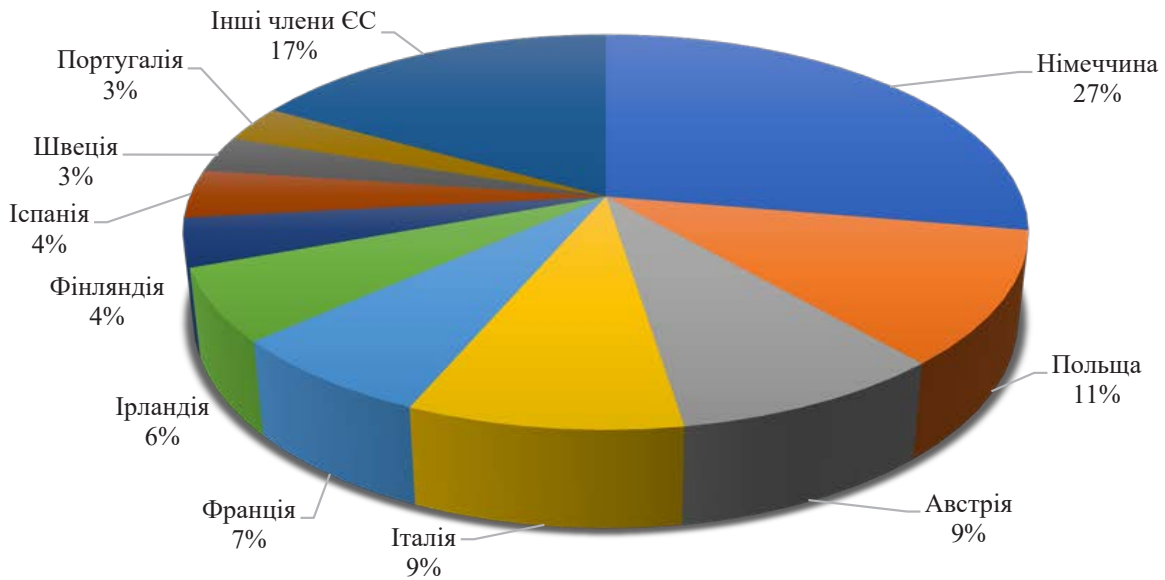

Рис. 2. Частка країни в загальній кількості кредитних установ в ЄС

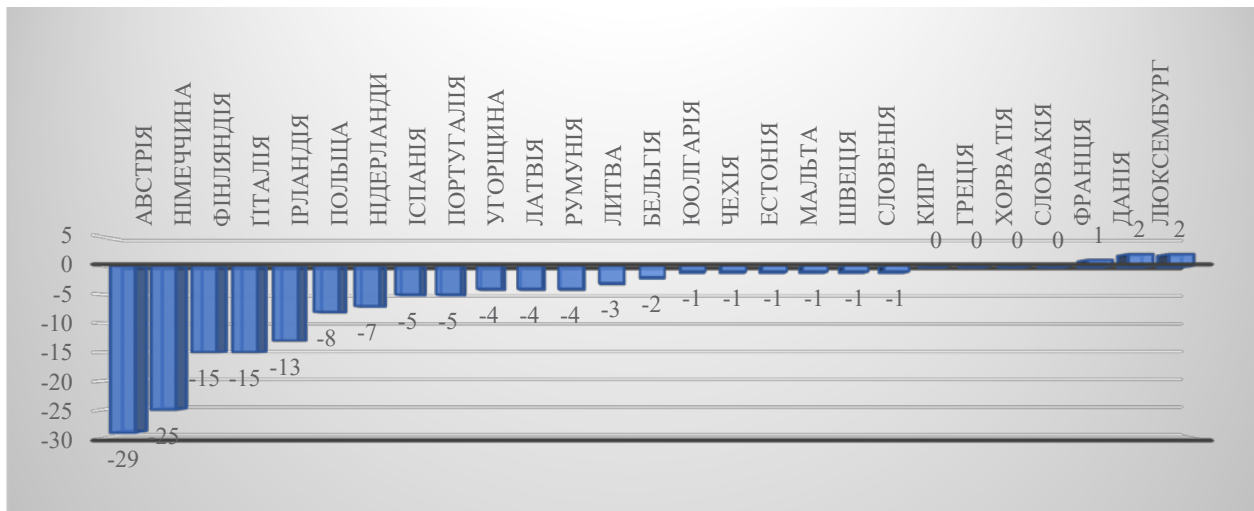

Рис. 3. Зміна кількості кредитних установ в 2020 році в порівнянні з 2019 роком

Ця тенденція продовжується і свідчить про те, що клієнти банківських установ переходять на електронні платежі, онлайн і мобільний банкінг. Як наслідок, відбувається подальше скорочення кількості банківських відділень, що дозволяє банкам і надалі зменшувати свою фізичну присутність.

Кількість внутрішніх філій, як основної категорії філій, у 2020 році зазнала другого за величиною скорочення зі зменшенням на 8% порівняно з попереднім роком. В абсолютному вираженні найбільше падіння зазнали Франція (-3541), Німеччина (-2505), Польща (-1841) та Іспанія (-1613). Лише Болгарія (+119), третій рік поспіль, Швеція (+26) і Литва (+8) додали кількість філій [4].

Вже протягом кількох років тенденція створення філій домінує над дочірніми компаніями в ЄС. На консолідованому рівні банків у 2020 році в ЄС було 796 відділень іноземних банків, з яких 626 були з інших держав-членів ЄС. Кількість відділень банків із третіх країн різко зросла порівняно з останніми роками. Іспанія є країною з найбільшою кількістю іноземних філій з інших держав-членів ЄС, маючи 72 філії, за нею йде Франція з 65. Німеччина є країною з найбільшою кількістю філій кредитних установ за межами ЄС, 47, практично вдвічі більше багато, ніж друга країна, Італія (24).

Загальна кількість дочірніх компаній продовжувала скорочуватися протягом тринадцяти років поспіль, знизившись на 4% у 2020 році до 413, найнижчого рівня з 1997 року. Кількість дочірніх компаній кредитних установ з інших країн ЄС скоротилася на 22 у 2020 році. Філії кредитних установ ЄС незначно зросли до 160 порівняно зі 155 у 2019 році.

Банки відіграють важливу роль в соціально-економічному житті суспільства, зокрема у створенні робочих місць. Станом на кінець 2020 року в банківських установах Європейського Союзу працювало трохи більше 2,2 мільйона людей. Це приблизно на 21 000 осіб менше, ніж у 2019 році, та є новим найнижчим показником з початку ведення даних ЄЦБ, тобто з 1997 року. Водночас варто відмітити тенденцію до стабілізації: вже другий рік поспіль скорочення зайнятості становить лише 1% у порівнянні з попереднім роком [5].

Країнами з найбільшою кількістю робочих місць у цьому секторі продовжують залишатися країни з найбільшими фінансовими центрами в Європейському Союзі: Німеччина, Франція, Італія та Іспанія. У цих чоти-

рьох економіках ЄС працює близько 63% від загальної кількості зайнятого персоналу ЄС-27. Лише три країни, Німеччина (+2846), Нідерланди (+2703) і Швеція (+2174), мали суттєве зростання кількості працівників у 2020 році. Найбільше падіння в абсолютному вираженні відбулося в Польщі (-6982) та Італія (-6550). Незважаючи на велике скорочення кількості працівників у 2020 році, Польща залишалася країною Східної та Центральної Європи з найбільшою кількістю робочих місць у банківському секторі. Включно з країнами ЄАВТ і Сполученим Королівством кількість персоналу, зайнятого в банківському секторі, становила близько 2,7 млн осіб.

Також, відображаючи скорочення банківського сектору, середня кількість жителів на одного співробітника банку в країнах-членах ЄС децю зросла з 197 у 2019 році до 199 у 2020 році. Середня кількість зростає щороку з 2008 року, коли вона становила 158, із загальним збільшенням на 25%. Румунія є країною з найбільшою кількістю жителів (364 жителі на одного співробітника банку), тоді як Люксембург має найменший показник (24 жителі на одного співробітника).

Щодо кількості клієнтів на відділення банку, то на одному полюсі знаходиться Болгарія, де кожне відділення приймає в середньому 1956 клієнтів, а на іншому – Латвія, де відділення надає послуги в середньому 19 929 клієнтам. Середня кількість клієнтів, що приходиться на відділення банку в ЄС-27 становить близько 6200 осіб.

Тим часом у країнах ЄАВТ кількість банківського персоналу скоротилася на 0,4% у 2020 році. Це на 449 менше, ніж у 2019 році, і на 15 000 порівняно з 2009 роком. У Швейцарії працювало близько 75% від загальної кількості персоналу ЄАВТ. Лише Ліхтенштейн збільшив працівників (43). У Швейцарії було майже мінімальне скорочення (5), за нею йдуть Ісландія та Норвегія з 392 і 95 працівниками відповідно [2].

У 2020 році кількість банкоматів у Європейському Союзі становила приблизно 345 000, або майже на 17 000 менше, ніж у 2019 році. Це в середньому становить 1295 клієнтів на один банкомат у 2020 році. Відмічене зниження свідчить про скорочення попиту на готівкові операції та підтверджує його зростання на послуги цифрового банкінгу.

У країнах ЄАВТ у 2020 році кількість банкоматів становила близько 8600 із середньою кількістю клієнтів 1940 осіб на банкомат.

За зручністю та доступністю банківських послуг Австрія та Греція лідирують за кіль-

кістю клієнтів на один банкомат – 694 та 707 осіб відповідно. У той же час двома країнами з найменшою кількістю жителів на один банкомат були зареєстровані Нідерланди та Швеція, з 7190 і 4278 жителями на пристрій відповідно. У Сполученому Королівстві функціонує майже 55 000 банкоматів, що означає приблизно 1228 клієнтів на один банкомат.

Основна банківська діяльність передбачає залучення депозитів і надання кредитів клієнтам та має вирішальне значення для європейських банків. У 2020 році депозити та кредити приватного сектора зросли, осо-

бливо для домогосподарств і нефінансових корпорацій (табл. 1, 2, 3, 4).

Внутрішні депозитні зобов'язання або зобов'язання за депозитами єврозони в ЄС зросли на 12% до приблизно 23 трильйонів євро, за винятком депозитів монетарних фінансових установ (МФО) поза єврозоною. Найбільше зросли депозити МФО на Кіпрі, Естонії та Греції. Депозити немонетарних фінансових установ (не-МФО), за винятком центрального уряду, зросли на 351 мільярд євро у Франції, на 213 мільярдів євро в Німеччині та на 140 мільярдів євро в Іспанії.

Таблица 1

Статистика по країнах – країни-члени Єврозони

Кількість кредитних установ	Активи (€ млн)	Кредити (€ млн)	Депозити (€ млн)	Персонал	
Австрія	492	963.746	588.043	643.501	70.226
Бельгія	83	1.113.867	631.555	795.853	48.924
Кіпр	29	64.897	44.018	44.959	8.347
Естонія	39	34.371	26.004	25.926	5.733
Фінляндія	228	698.797	407.230	289.184	19.754
Франція	408	10.490.715	5.696.791	5.967.587	402.899
Німеччина	1.508	8.943.336	5.169.025	5.524.237	575.508
Греція	35	336.121	170.873	254.511	33.097
Ірландія	301	1.386.316	374.576	396.830	26.257
Італія	475	3.847.366	2.363.556	2.855.981	273.669
Латвія	50	24.070	18.145	18.565	6.209
Литва	81	39.606	28.663	33.227	10.650
Люксембург	129	1.248.901	497.033	527.678	26.101
Мальта	24	40.442	19.852	25.313	5.069
Нідерланди	87	2.540.390	1.392.417	1.427.455	62.393
Португалія	144	413.681	245.292	318.791	49.719
Словаччина	27	93.530	65.645	70.735	18.580
Словенія	16	46.161	29.921	36.978	9.201
Іспанія	192	2.892.938	1.617.161	2.097.002	171.432
Єврозона	4.348	35.219.251	19.385.800	21.354.313	1.823.768

Таблица 2

Статистика по країнах – країни-члени ЄС поза зоною євро

Кількість кредитних установ	Активи (€ млн)	Кредити (€ млн)	Депозити (€ млн)	Персонал	
Болгарія	24	66.387	40.280	49.900	27.364
Хорватія	24	64.136	45.458	47.763	19.109
Чехія	57	305.932	220.978	188.712	39.136
Данія	100	1.253.280	721.048	378.555	41.267
Угорщина	42	148.026	72.285	105.631	38.609
Польща	621	538.393	339.058	362.678	153.896
Румунія	71	124.644	68.226	91.968	52.650
Швеція	154	1.498.781	866.597	670.078	46.794
Не єврозона	1.093	3.999.579	2.373.930	1.895.285	418.825

Кількість кредитних установ	Активи (€ млн)	Кредити (€ млн)	Депозити (€ млн)	Персонал	
EU 27	5.441	39.218.830	21.759.730	23.249.598	2.242.593

Таблиця 3

Статистика по країнах – країни-члени ЄАВТ і Сполучене Королівство

Кількість кредитних установ		Активи (€ млн)	Кредити (€ млн)	Депозити (€ млн)	Персонал
Ісландія	8	26.980	24.145	14.525	2.442
Ліхтенштейн	13	67.410	27.100	40.910	2.246
Норвегія	134	669.000	538.000	302.000	24.262
Швейцарія	243	3.203.900	1.585.200	1.824.300	89.528
ЄАВТ	398	3.967.290	2.174.445	2.181.735	118.478

Кількість кредитних установ		Активи (€ млн)	Кредити (€ млн)	Депозити (€ млн)	Персонал
ЄАВТ	401	9.532.762	4.461.021	4.145.772	388.000

Загальні депозити не-МФО, за винятком центральних урядів, зросли на 10% до 14,8 трлн євро в ЄС наприкінці 2020 року, з 13,4 трлн євро депозитів у Євросоні. Зростання продовжує відбуватися завдяки збільшенню депозитів домогосподарств (включаючи некомерційні організації, що обслуговують домогосподарства), які зросли на 7,6% у річному обчисленні до 9,2 трильйона євро, а також нефінансових корпорацій (НФК) на 18,6% до 3,5 трлн євро.

Загальна вартість непогашених позик від МФО ЄС зросла у 2020 році на 9% і склала понад 23 трильйонів євро. Збільшення відбулося за рахунок зростання кредитів мікрофінансовим організаціям у Євросоні, розмір яких підвищився на 22% у річному обчисленні до понад 8 трильйонів євро.

Позики домогосподарствам ЄС у 2020 році зросли з 3,3% до 7,2 трильйона євро. Позики домогосподарствам у Євросоні мають тенденцію до зростання на протязі шести років поспіль. Збільшення відбулося на 1,2 трильйона євро непогашених кредитів у порівнянні з 2008 роком. Невиплачені кредити в ЄС зросли на 5,2% у 2020 році,

що становить більше ніж 5,3 трильйона євро, найвищого рівня з 2008 року.

Частка депозитних зобов'язань у загальних активах досягла у 2019 році 59,3%, відповідно до позитивної тенденції, яка розпочалася у 2007 році (50,3%), що свідчить про зростання вагомості депозитів як джерела фінансування. Відбулося збільшення частки депозитів не-МФО в загальних активах з 39,9% у 2019 році до 40,1% у 2020 році.

Розподіл загальних депозитів по країнах показує, що внутрішні депозити були еквівалентні менш ніж чверті активів у Данії та Ірландії. Тим часом країнами з найбільшою часткою депозитів для фінансування активів банківського сектора були Литва, Болгарія, Словенія та Румунія, у яких депозити еквівалентні більше 70% активів.

Країни ЄАВТ зазнали значного зменшення частки депозитних зобов'язань у загальних активах у 2020 році, досягнувши 55% порівняно з 60,9% роком раніше, і повернувшись до рівня, який спостерігався між 2014 та 2018 роками. У Сполученому Королівстві частка депозитних зобов'язань у загальних активах залишається стабільною: зміна відбулася із 43% у 2018 році до 43,5%

Таблиця 4

Статистика по країнах – асоційовані члени ЕВФ

Кількість кредитних установ		Активи (€ млн)	Кредити (€ млн)	Депозити (€ млн)	Персонал
Албанія	12	13.079	5.015	96.820	6.563
Андорра	5	15.169	6.367	10.685	1.378
Азербайджан	26	15.340	6.960	11.330	18.708
Боснія і Герцеговина	23	17.300	10.400	12.800	9.491
Республіка Північна Македонія	14	9.490	5.730	6.980	5.753
Монако	30	129.000	27.000	50.100	2.602
Чорногорія	12	4.600	3.200	3.300	2.200
Сербія	26	40.700	22.000	24.400	23.000
Турція	52	670.000	392.000	379.000	203.223
Асоційовані члени ЕВФ	200	914.678	478.672	595.415	272.918

у 2020 році. Частка депозитів не-МФО у загальних активах у Сполученому Королівстві зростає з 35,4% у 2019 році до 37,2% у 2020 році, зберігаючи розпочату у 2005 році тенденцію до зростання (25,4%).

З 2018 році спостерігається зростання загальних активів банків ЄС. Сума загальних активів у 2020 році збільшилася приблизно на 3 трлн євро порівняно з попереднім роком і склала 39,2 трлн євро (35,2 млрд євро в зоні євро та 4,0 млрд євро в зоні поза євро). Розширення відбулося в основному за рахунок збільшення загальних активів у країнах Єврозони (13,7%). Загальна сума активів країн ЄАВТ та Сполученого Королівства становить 52,5 трлн євро, або 6,0% порівняно з попереднім роком.

Зважаючи на розподіл країн, найбільше зростання у відсоткових пунктах спостерігається у Литві та Естонії (23% і 19% відповідно). Серед чотирьох найбільших країн Європи лише у Франції відмічена позитивна динаміка загальних активів (+12,5%), за нею йдуть Іспанія з 8,1% і Німеччина з 7,5%. Італія має значно повільнішу динаміку – близько 3%. Лише у двох країнах відбулося скорочення активів: Мальта (-2,3%) і Кіпр (-1,2%).

В останні роки забезпечення прибутковості стало ключовим викликом для європейських банків, оскільки ЄЦБ продовжував підтримувати наднизькі процентні ставки. Проблема прибутковості актуалізувалася із спалахом кризи COVID-19. Європейські банки понесли втрати через безнадійні кредити та інші витрати, спричинені кризою. Рентабельність капіталу (ROE), ключовий показник

для оцінки привабливості банківського сектора для інвесторів, повільно, але впевнено відновлювався з 2007 року. ROE європейських банків становив 5,4% у 2019 році для ЄС-27, але впав до 2,3% у 2020 році, повернувшись до рівнів, які спостерігалися востаннє у 2013 році. З огляду на національну структуру, усі країни, крім чотирьох, мають позитивний ROE, при цьому дві країни мають двозначний ROE, Словенія (11,3%) і Литва (10%). Різниця між найвищим (Словенія) і найнижчим (Греція) ROE становила 19,1 відсоткових пунктів у 2020 році, що вище, ніж 15,3 у 2019 році, але дуже далеко від 101,6, зафіксованих у 2013 році.

Враховуючи проведений аналіз, можна стверджувати, що головною перевагою банківської системи ЄС у порівнянні з українською є стабільність. Крім цього, банківська система ЄС, на відміну від вітчизняної, характеризується дієвим механізмом миттєвих платежів, що дозволяє проводити розрахунки в режимі реального часу, низькими відсотковими ставками за кредитами та стабільністю сплати відсотків за депозитами.

Щодо фінансового сектору України, то він переважно спирається на банки. Загальний обсяг банківського кредитування приватного сектору на кінець 2021 року становив лише 28% ВВП. Ця сума становила близько половини загальних активів банків, а решта припадала на кредити центральному уряду. Депозитна база країни також залишалася низькою порівняно з іншими великими ринками, що розвиваються (рис. 4). Отже, існує значний потен-

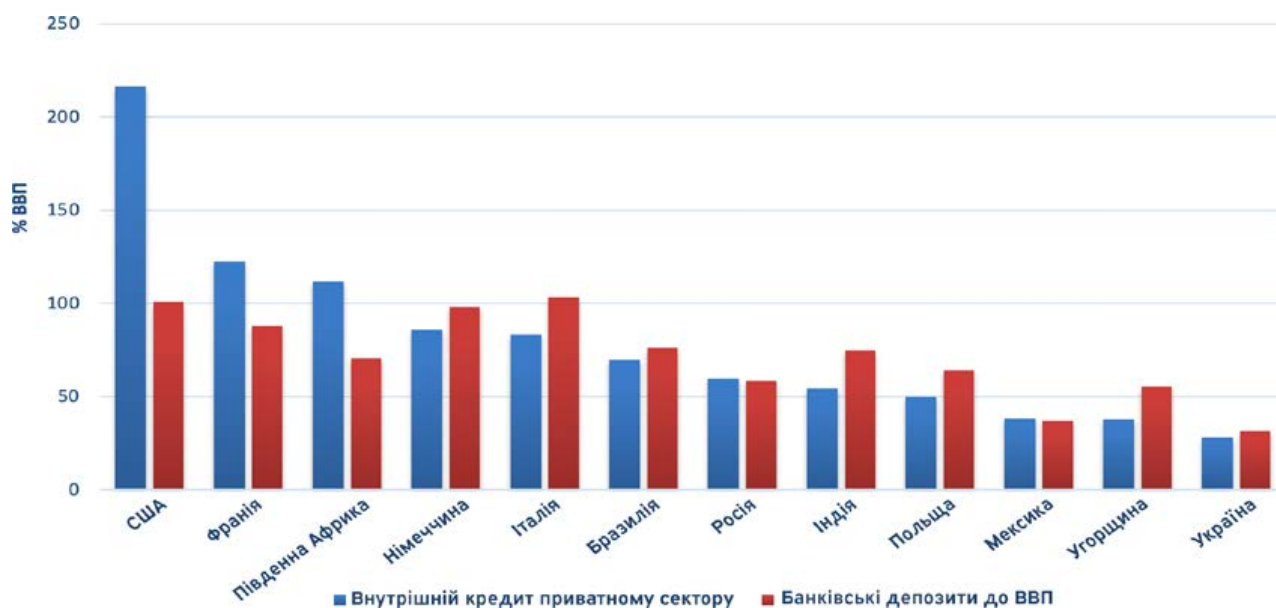

Рис. 4. Банківська система України в міжнародному порівнянні

Джерело: [7]

ціал для поглиблення банківської системи України з метою підтримки розвитку приватного сектору [6].

До глобальної фінансової кризи 2008–2009 років держава контролювала два великі банки, на які припадало менше чверті всіх банківських активів. Під час кризи уряд націоналізував та рекапіталізував декілька менших приватних банків, які вважалися системно важливими. Найбільший банк країни (ПриватБанк), який протягом тривалого часу потерпав від збиткового кредитування пов'язаних осіб, також був націоналізований у 2016 році. Після цієї націоналізації частка держави в банківській системі виросла ще більше – до понад половини всіх банківських активів.

Вже у 2018 році уряд розробив стратегію приватизації державних банків. Уряд запропонував міжнародним фінансовим установам придбати значні міноритарні пакети акцій двох державних банків, щоб допомогти підготувати їх до приватизації стратегічними інвесторами. Водночас були зроблені кроки для покращення корпоративного управління державних банків, у тому числі шляхом збільшення частки незалежних директорів у їхніх правліннях. Однак підготовка державних банків до приватизації виявилася складним завданням, а бажання міжнародних інвесторів їх придбати залишається обмеженим.

Протягом багатьох років українська банківська система страждала від неефективного управління ризиками, широко розповсюдженого кредитування пов'язаних осіб та поблажливості регулятора. Після анексії Криму росією та початку війни на Донбасі у 2014 році Україна пережила важку економічну кризу. Національний банк України (НБУ) відреагував на неї впровадженням масштабної програми внутрішньої професіоналізації та реформуванням банківського сектору. Внаслідок кризи та запровадження належного нагляду з боку НБУ частка непрацюючих кредитів на балансах банків виросла з менш ніж однієї п'ятої від загального обсягу у 2013 році до понад половини всіх кредитів у 2017 році. Після подвійної перевірки якості активів було виведено з ринку понад 80 банків, на які на той час припадала третина всіх банківських активів, а ПриватБанк було націоналізовано. Інші великі банки були рекапіталізовані, а центральний банк активно впроваджував суворі ліміти на кредити пов'язаним особам. На додачу до обмеження кредитування пов'язаних осіб та прискорення реструк-

туризації непрацюючих кредитів, інші реформи включали сприяння прозорості банківської власності, посилення макро- та мікропруденційного нагляду та боротьбу з відмиванням грошей банками. Оскільки НБУ заклав несплатоспроможні банки під час санації у 2014–2017 роках, багато їхніх зобов'язань та активів перейшли на баланс Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО), створеного у 1998 році з функцією виплачувати депозити вкладникам банків-учасників ФГВФО, які вийшли з ринку. У 2012 році до відповідальності ФГВФО крім страхування вкладів було додано повноваження з виведення несплатоспроможних банків із ринку. Всі банки, за винятком державного Ощадбанку (найбільшого банку за обсягом депозитів фізичних осіб, які вже були прямо гарантовані державою), були зобов'язані стати учасниками ФГВФО. Фінансовий буфер ФГВФО був недостатнім для того, щоб впоратися з масштабною кризою 2014–2015 років. Для покриття дефіциту Фонд був змушений залучати позики від НБУ та Міністерства фінансів. Це було зроблено на ринкових умовах, що створило додатковий тиск на фінансовий стан ФГВФО. Наприкінці 2020 року Рада з фінансової стабільності України схвалила процедуру реструктуризації боргу ФГВФО та відновлення його платоспроможності (введена в дію законом у 2022 році). Процедура передбачала перетворення виплат Міністерству фінансів на умовні зобов'язання, а кошти, стягнуті з попередніх власників збанкрутілих банків, спрямувати на поповнення ФГВФО. В результаті ФГВФО зміг виконати свої зобов'язання перед вкладниками збанкрутілих та ліквідованих банків. У структурі Фонду було створено спеціалізований департамент для централізованого продажу та управління банківськими активами, які він взяв на баланс чи в управління. Згодом ФГВФО використовував електронну систему продажу активів ProZorro.Sales для продажу деяких із цих активів [8].

З метою врегулювання значного обсягу непрацюючих кредитів у відносно сприятливий для позичальників спосіб, і в тому числі задля уникнення тривалих судових процесів, українська влада запровадила спрощений метод врегулювання непрацюючих кредитів, відомий під назвою «Київський підхід». Заснований на Законі про фінансову реструктуризацію (ЗФР) 2016 року зі змінами, цей підхід дозволяє проводити добровільну позасудову реструк-

туризацію проблемних зобов'язань. Секретаріат, створений кількома міжнародними установами, надає допомогу в проведенні реструктуризації за Законом про фінансову реструктуризацію.

Після досягнення піку у 2017 році обсяг непрацюючих кредитів почав знижуватися внаслідок очищення фінансового сектору, списання кредитів та пов'язаних із цим інституційних змін (рис. 5) [9].

Європейський досвід трансформації банківського сектору спричинив очищення та рекапіталізацію банківської системи України після фінансової кризи 2014–2015 років. Це дало можливість витримати економічний шок від російського вторгнення. Банки, що функціонували до 2022 року, були відносно прибутковими, ліквідними та добре капіталізованими. Позитивний вплив на банківську систему мала м'яка політика, яку проводив НБУ під час війни. Станом на вересень 2022 року не відбулося відпливу депозитів, що є наслідком повного гарантування вкладів фізичних осіб на час дії воєнного стану. Фактично до травня 2022 року гривневі депозити фізичних осіб виростили приблизно на 11 відсотків порівняно з довоєнними показниками, хоча депозити юридичних осіб та депозити фізичних осіб в іноземній валюті скоротилися [11].

З початку повномасштабного вторгнення роль держави на фінансових ринках Укра-

їни різко зросла. Банки згорнули кредитування приватного сектору, й попит на кредити також різко впав. В умовах воєнного стану пріоритетом для Національного банку є забезпечення безперебійного здійснення платежів та збереження працездатності, стабільності та ліквідності банківської системи. Діючи на випередження в перші місяці війни, центральний банк надавав банкам необмежене беззаставне рефінансування строком до одного року. З травня 2022 року, внаслідок стабілізації ситуації, банки можуть отримувати від НБУ лише забезпечені кредити. Фінансування Національним банком бюджету країни очікувано призвело до прискорення інфляції. Для стримування зростання цін, захисту резервів та формування додатної реальної доходності гривневих активів Національний банк підвищив облікову ставку на 15 відсоткових пунктів до 25% у червні 2022 року.

Висновки. Враховуючи проведений аналіз трансформації банківської системи ЄС правомірно окреслити комплекс першочергових заходів, необхідних для впровадження при реформуванні банківської системи України в аспекті європейської інтеграції:

– гармонізація українського законодавства із нормативно-правовою базою ЄС у сфері фінансових послуг, лібералізація руху капіталу з метою доступу України до єдиного внутрішнього ринку ЄС;

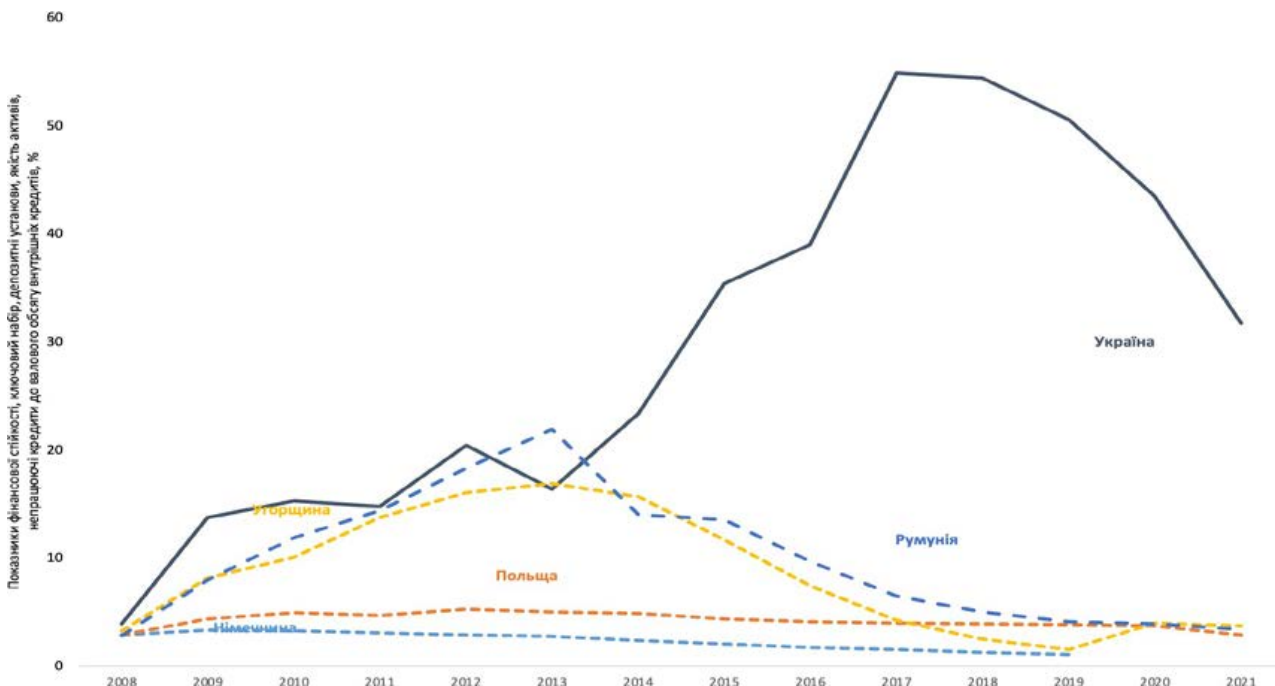

Рис. 5. Непрацюючі кредити в Україні та в інших країнах (порівняльна характеристика)

Джерело: [10]

– розвиток напрямів співробітництва з Єврокомісією, Європейським органом банківського нагляду (ЕВА), Європейським центральним банком, Європейським органом зі страхування та пенсійного забезпечення (ЕІОРА), центробанками й наглядовими органами держав – членів ЄС та іншими європейськими інституціями;

– розробка дорожньої карти, оперативного плану інтеграції України до Єдиної зони платежів у євро (Single Euro Payments Area, SEPA), що передбачає, в першу чергу впровадження нового покоління системи електронних платежів Національного банку на основі міжнародного стандарту ISO 20022;

– визначення та закріплення ролі Національного банку України в євроінтеграційному процесі;

– розширення крос-секторальної взаємодії з Урядом України з метою окреслення заходів, необхідних для відновлення національної економіки та участь у їх реалізації;

– розробка дорожньої карти виконання рекомендацій, які представлені у висновку за результатами розгляду заявки України на членство в ЄС.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Борзенко О.О., Богдан Т.П., Шаров О.М. та ін. Розвиток фінансових інститутів ЄС та виклики для фінансової політики України: монографія. НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозів. НАН України». Київ, 2019. 372 с.
2. Banking in Europe: EBF Facts & Figures 2021. URL: <https://www.ebf.eu/wp-content/uploads/2022/01/FINAL-Banking-in-Europe-EBF-Facts-and-Figures-2021.-11-January-2022.pdf>
3. European Banking Trend Radar 2022. URL: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/de/Documents/financial-services/Deloitte-Banking-Trend-Radar-2Edition-EN.pdf>
4. Finance outlook 2023. URL: <https://www.eiu.com/n/campaigns/finance-in-2023/>
5. Банківська система Європейського Союзу. URL: <https://prikhodko.com.ua>
6. Проект Плану відновлення України Матеріали робочої групи «Функціонування фінансової системи, її реформування та розвиток» URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/functioning-of-the-financial-system.pdf>
7. Стейкстіть України: уроки 2022 року. URL: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2022>
8. Майбутнє фінансового сектору в післявоєнній Україні. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/01/5/695722/>
9. Відбудова України: принципи та політика. URL: https://cepr.org/system/files/2022-12/reconstruction%20book_Ukrainian_0.pdf
10. Структурні реформи, які здатні змінити Україну. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/05/31/687649/>
11. НБУ буде розширювати співпрацю з ЄЦБ і європейським органом банківського нагляду. URL: <https://finbalance.com.ua/news/nbu-bude-rozshiryuvati-spivpratsyu-z-tsb-i-vropeyskim-orhanom-bankivskoho-nahlyadu>

REFERENCES:

1. Borzenko O.O., Bohdan T.P., Sharov O.M. etc. (2019). Rozvytok finansovykh instytutiv YES ta vyklyky dlya finansovoyi polityky Ukrayiny [Development of EU financial institutions and challenges for the financial policy of Ukraine]: monograph. National Academy of Sciences of Ukraine, State University of Economics and predicted National Academy of Sciences of Ukraine". Kyiv, 372 p.
2. Banking in Europe: EBF Facts & Figures 2021. Available at: <https://www.ebf.eu/wp-content/uploads/2022/01/FINAL-Banking-in-Europe-EBF-Facts-and-Figures-2021.-11-January-2022.pdf>
3. European Banking Trend Radar 2022. Available at: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/de/Documents/financial-services/Deloitte-Banking-Trend-Radar-2Edition-EN.pdf>
4. Finance outlook 2023. Available at: <https://www.eiu.com/n/campaigns/finance-in-2023/>
5. Banking System of the European Union. Available at: <https://prikhodko.com.ua>
6. Project of the Recovery Plan of Ukraine Materials of the working group "Functioning of the financial system, its reform and development". Available at: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/functioning-of-the-financial-system.pdf>
7. Sustainability of Ukraine: Lessons for 2022. Available at: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2022>
8. The future of the financial sector in post-war Ukraine. Available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/01/5/695722/>
9. The reconstruction of Ukraine: principles and politics. Available at: https://cepr.org/system/files/2022-12/reconstruction%20book_Ukrainian_0.pdf
10. Structural reforms that can change Ukraine. Available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/05/31/687649/>
11. The NBU will expand cooperation with the ECB and the European banking supervisory authority. Available at: <https://finbalance.com.ua/news/nbu-bude-rozshiryuvati-spivpratsyu-z-tsb-i-vropeyskim-orhanom-bankivskoho-nahlyadu>

*Стаття надійшла до редакції 15.03.2023.
The article was received 15 March 2023.*